

Носирєв О.О., к. геогр. н.,
доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та фінансів
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ КОМПЛЕКСАМИ

Носирєв О.О. Напрями вдосконалення механізмів управління промисловими комплексами. У статті розглянуто сутність та особливості управління промисловими комплексами та заходи щодо вдосконалення системи управління виробничими підприємствами в рамках державної промислової політики. Досліджено сучасний стан інтеграційних процесів у промисловому комплексі України в аспекті взаємозв'язку розвитку промисловості із соціально-економічним розвитком регіонів. Окреслено концептуальні засади стратегії розвитку вітчизняної промисловості. Досліджено концепцію активізації інноваційно-інвестиційних процесів у регіональних промислових комплексах. Запропоновано заходи щодо інноваційно-інвестиційної підтримки промислових комплексів.

Ключові слова: промисловий комплекс, промислова політика, механізми управління, інноваційно-інвестиційні процеси, соціально-економічний розвиток.

Носырев А.А. Направления совершенствования механизмов управления промышленными комплексами. В статье рассмотрены сущность и особенности управления промышленными комплексами и мероприятия по совершенствованию системы управления производственными предприятиями в рамках государственной промышленной политики. Исследовано современное состояние интеграционных процессов в промышленном комплексе Украины в аспекте взаимосвязи развития промышленности с социально-экономическим развитием регионов. Определены концептуальные основы стратегии развития отечественной промышленности. Исследована концепция активизации инновационно-инвестиционных процессов в региональных промышленных комплексах. Предложены мероприятия по инновационно-инвестиционной поддержке промышленных комплексов.

Ключевые слова: промышленный комплекс, промышленная политика, механизмы управления, инновационно-инвестиционные процессы, социально-экономическое развитие.

Nosyriev O.O. Directions of perfection of industrial complexes management mechanisms. The article examines the nature and characteristics industrial management systems and measures to improve the manufacturing enterprise management system as part of the state industrial policy. We investigated the current state of integration processes in the industrial complex of Ukraine in the aspect of the relationship with the industrial development of socio-economic development of regions. Defined the conceptual basis of the development strategy of the domestic industry. We explored the concept of intensification of innovation and investment processes in regional industrial complexes. Actions for innovation and investment support industrial complexes.

Keywords: industry, industrial policy, governance mechanisms, innovation and investment processes of social and economic development.

Постановка проблеми. Аналіз виробництва промислової продукції останніх років показує, що структура промисловості в усіх регіонах України зазнала негативних змін. У регіональному розвитку промисловості наявна значна диференціація галузевої структури економічних районів і областей, що зумовлено специфікою промисловості і рівнем розвитку окремих її галузей залежно від потужності й особливостей природно-ресурсного, просторового та виробничого потенціалу.

За цих умов особливої актуальності набуває теоретичне обґрунтування основних перспективних напрямів структурної трансформації промисловості через визначення пріоритетів його функціонування

та напрямів удосконалення механізму управління промисловим комплексом регіону [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідження проблеми структурної трансформації та регіонального розвитку промислових комплексів вагомий внесок зробили сучасні українські науковці. Зокрема, доцільно відзначити праці О.М. Алімова, О.І. Амоші, Л.В. Пельтек, Ю.В. Кіндзерського, М.К. Бандмана, В.М. Геєця, Ю.П. Лебединського, В.К. Мамутова, М.М. Паламарчука, В.Є. Хаустової, В.І. Пили, В.А. Поповкіна, М.Ф. Тимчука, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченка та ін. Здобутки цих учених мають велике наукове і практичне значення. Проте проблема трансформації регіонального розвитку промисло-

вих комплексів потребує подальшого дослідження, оскільки докорінно змінилися внутрішні та зовнішні умови функціонування промислових регіональних систем, набуло нового значення і трансформується управління регіональним розвитком промислового комплексу, орієнтуючись на забезпечення комплексності й економічної ефективності.

Постановка завдання. Мета статті полягає в окресленні контурів і параметрів промислової політики держави, зокрема регіональної промислової політики як найважливішого її складника; визначенні суб'єктів, об'єктів регіональної промислової політики, а також обґрунтуванні доцільності застосування нових підходів до формування промислового комплексу регіону.

Виклад основних результатів. Державна промислова політика України є частиною загальносистемної економічної політики. Промислова політика як ядро загальноекономічної політики пов'язана в першу чергу з проведенням інноваційної, інвестиційної і структурної перебудови промислового виробництва. Тобто макроекономічна політика головною метою має стабілізацію і розвиток господарства, а промислова політика – економічне зростання за динамічної зміни структури і підвищення ефективності промислового виробництва, у тому числі й конкурентоспроможності продукції. Таким чином, промислова політика має сприяти реалізації моделі розширення і створення нових ринків, вихід на конкурентоспроможний рівень виробництва, збільшення прибутковості підприємств, забезпечення їхньої лідируючої ролі на ринку промислових товарів і послуг, отримання надприбутків за рахунок тимчасової монополії порівняно з іншими конкурентами в результаті пропозиції «суперпродукту».

Промислова політика є складовою частиною економічної політики держави і має стратегічну мету створення багатогалузевого, високотехнологічного, високоефективного, конкурентоспроможного промислового комплексу. Останній забезпечить зміцнення економічної незалежності та національної безпеки країни, гідний рівень життя народу, сприятиме оздоровленню екологічної ситуації та інтеграції України у систему світогосподарських зв'язків. Основна мета регіональної промислової політики в Україні – стимулювання ефективного використання потенціалу регіонального промислового комплексу для зменшення диференціації у їхньому розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Крім того, ця політика передбачає: раціональне розміщення промислового виробництва; вирівнювання промислового потенціалу регіонів; комплексне використання ресурсів промислового зростання; ефективну регіональну організацію промислового виробництва; конверсію військового виробництва у спеціалізованих центрах; вирішення територіальних екологічних проблем.

Вивчення перехідних процесів в управлінні регіональним промисловим комплексом, які полягають в якісних і структурних змінах керованої системи, що позначаються на характеристиках ефективності її функціонування, у сучасних умовах набувають особливої значущості. У колишніх умовах планової економіки процеси управління та функціонування промислового комплексу характеризувалися високою стабільністю, відповідно, не приділялося достатньої уваги проблемам дослідження управлінських процесів в умовах трансформації економіки регіону. Зміни показників системи регіонального промислового комплексу під дією внутрішніх і зовнішніх умов пропонується досліджувати як перехідні процеси в діяльності об'єкта управління. У зв'язку із цим з'являється об'єктивна необхідність використання в дослідженнях функціонування регіонального промислового комплексу теорії управління, що спирається на дослідження закономірностей процесів розвитку систем. Дані процеси пропонується визначити як перехідні, в результаті чого з'являються якісні та структурні системні перетворення [2].

Управління промисловим комплексом може бути організоване як за галузевим, так й за територіальним принципом. Організація управління переважно за галузевим принципом може негативно вплинути на розвиток додаткових галузей. Це призведе до дублювання функцій управління, збільшення витрат на утримання адміністративно-управлінського апарату і сповільнить інтеграційні процеси. І, найголовніше, у такому разі промисловий комплекс адміністративного району перестане існувати як єдиний господарський комплекс, керований з єдиного центру.

Сучасна промислова політика реалізується на трьох рівнях:

- макроекономічному (на цьому рівні суб'єктами промислової політики є державні органи влади, працюють такі інструменти, як податкова і тарифна політика, технічне регулювання і т. ін.);
- мезоекономічному (суб'єктами промислової політики є органи регіональної влади й органи місцевого самоврядування);
- мікроекономічному (рівень бізнес-суб'єктів: підприємств, корпорацій і т. ін.).

Основні напрями реалізації промислової політики залежно від рівнів управління та суб'єктів реалізації промислової політики узагальнено на рис. 1.

У найпростішому випадку кожному типу суб'єктів відповідає свій власний масштаб реалізації промислової політики. Водночас дії державних органів влади можуть активізувати не тільки макроекономічні важелі, але й інституціональні перетворення (мезорівень) або бути напряму адресовані окремим суб'єктам бізнесу (мікрорівень).

Так само в окремих випадках бізнес-суб'єкти можуть діяти не тільки на рівні своїх підприємств або їхніх контрагентів, але і на мезорівні (наприклад, під час формування кластерів або участі в регіональ-

них програмах) або навіть на макрорівні. Практика доводить, що саме на мезорівні можливий найбільший синергетичний ефект взаємодії всіх суб'єктів промислової політики: державних органів влади; органів регіональної влади й органів місцевого самоврядування; бізнес-суб'єктів. Промисловість у сучасній Україні знаходиться в такому стані, що її самостійне відродження виглядає достатньо сумнівним. У період переходу на нові економічні умови необхідні стимулюючі заходи державної підтримки і регулювання, розроблення і проведення цілеспрямованої державної промислової політики, яка оптимально враховує економічні відносини, що склалися, перспективні інтереси країни та її участь у міжнародному розподілі праці.

Подальше вдосконалення управління промисловим комплексом може бути забезпечене на основі впровадження територіального принципу його організації. Однак це не означає повного заперечення галузевого принципу. Зростаюча диференціація промисловості, системи виробничого обслуговування і формування нових галузей виробництва вимагає створення певних органів управління на державному та регіональному рівнях.

Структурні перетворення економіки сучасної України та її регіонів призвели до істотних змін зовнішнього та внутрішнього середовища, функціонування промислового комплексу регіону. Ці зміни та процеси подолання сталих традицій, що відбуваються, потребують відповідної трансформації принципів, методів та підходів до формування, розвитку та управління промисловістю регіону. Пошук нових підходів вимагає проведення ґрунтовного аналізу наявних варіантів та вибір найвідповіднішого підходу сучасним умовам функціонування країни та регіонів із зазначенням його актуальності, перспективності та переваг.

Однією з причин існування тривалої кризи в економіці України є те, що реформи, які покликані вирішити проблеми деформації структури виробництва промислового комплексу, комплексного розвитку галузей промисловості з урахуванням регіональних особливостей, не доводяться до кінця. Визначальним фактором на сучасному етапі трансформації регіонально-економічних систем є відтворення та розвиток промислового комплексу регіону. Під промисловим комплексом слід розуміти організований взаємозв'язок галузей та підприємств регіону, а також зв'язок між галузями (підприємствами) та оточуючим середовищем, між природними, трудовими ресурсами, виробництвом, населенням та його споживанням [3].

Найважливішою проблемою регіональних органів управління є забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону. Це означає необхідність урахування під час рішення проблем формування і реалізації регіональної промислової політики інтересів різних суб'єктів управління (державного, регіонального, місцевого рівнів) і господарювання, що є структурною перебудовою промислового комплексу регіону. При цьому слід ураховувати ті обставини, що структура економіки регіону його ядра – промислового комплексу дореформеного періоду є носієм певних якостей, які надають можливість регіону реалізовувати ту або іншу сукупність функцій і водночас виступають чинниками підтримки інерційного розвитку.

У сучасних умовах господарювання діюча структура регіонального промислового комплексу часто вступає в суперечність із завданнями перспективного комплексного соціально-економічного розвитку. Розв'язання цієї суперечності полягає у формуванні регіоном нової структури економіки, що дає змогу ефективно вирішувати широкий спектр

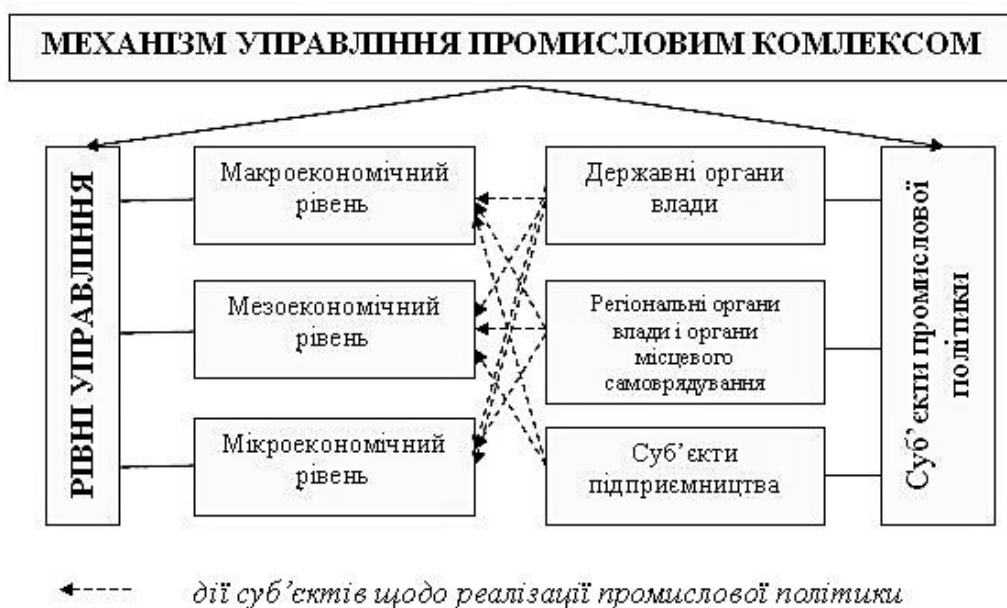

Рис. 1. Напрями реалізації механізму управління промисловим комплексом

проблем соціально-економічного розвитку. Отже, йдеться про розробку концепції структурної перебудови економіки регіону [4].

Дестабілізаційні процеси у промисловому секторі економіки країни зумовлені також негативним впливом деформацій у відтворювальних процесах, що накопичувалися протягом багатьох років, фізичним і моральним старінням виробничого потенціалу, значною енергоємністю виробництва, що знижує конкурентоспроможність української продукції та звужує ринки збуту, щорічним виведенням з економічного обороту значних ресурсів через випуск неліквідної продукції.

Посилення нестійкості поведінки зовнішнього економічного середовища, неефективність системи державного регулювання та втрата керованості розвитку виробничо-економічних систем на рівні регіонів, непослідовність й безсистемність у здійсненні економічних реформ лише загострили проблему своєчасної адаптації всіх секторів регіональної економіки до деструктивних впливів. Зазначене зумовило критичний стан більшості промислових підприємств, установ та видів економічної діяльності в регіонах.

У сучасних умовах функціонування промисловості України, коли розроблення стратегії промислового зростання набуває пріоритетного значення в системі заходів державного управління економікою, комплексне дослідження кількісних вимірів стратегічного потенціалу як економічної категорії і матеріальної основи продуктивних змін стає найактуальнішим. Його результати дали б можливість точніше визначити вектор розвитку промислового виробництва, обґрунтувати та запропонувати альтернативні варіанти побудови майбутньої ендогенної моделі економіки, які базуватимуться переважно на використанні внутрішніх джерел розвитку й слугуватимуть істотному підвищенню рівня життя людей [5].

Необхідно зауважити, що, відповідно до окреслених стратегічних пріоритетів, на розвиток промисловості накладається низка обмежень. Серед них – надмірна залежність України від глобальної економіки, тривала несталість динаміки останньої та невизначеність її майбутньої архітектури, постійне скорочення у цьому зв'язку коштів, які країна може залучити (у тому числі із зовнішніх фінансових ринків). Це зумовлює зосередження зусиль і ресурсів держави на вирішенні лише поточних завдань із підтримання споживання і мінімального життєзабезпечення населення. Проте, як зазначають провідні вчені, в основі теперішньої кризи світової та національної економіки лежить не стільки фінансовий фактор, скільки структурний. Для першої з них він пов'язаний зі зміною технологічних укладів, а для другої – зі структурною та технологічною відсталістю виробництва порівняно з розвинутими країнами. В обох випадках вихід із цієї кризи вба-

чається у форсованому масштабному впровадженні нових технологій і продуктів, які складатимуть ядро нового технологічного укладу. Без реалізації відповідної стратегії, результатом якої, серед іншого, буде формування нової структури економіки на основі технологій нового укладу, підтримання лише поточного споживання загрожує країні потраплянням у пастку «хронічної рецесії». Технологічна модернізація промисловості є неможливою без істотної активізації інноваційної діяльності її суб'єктів. Її інтенсивність та ефективність значною мірою залежать від сприятливого інституційного і макроекономічного середовища та ринкової кон'юнктури, які, своєю чергою, створюють у суб'єктів відповідну мотивацію до власних досліджень і розробок [6].

Реструктуризація промислового виробництва відповідно до зазначених стратегічних пріоритетів вимагає відповідних взаємоузгоджених управлінських рішень, ресурсів і часу, а отже, має здійснюватися на засадах державного стратегічного планування. Таке планування передбачає розроблення системи довго-, середньо- і короткострокових прогнозів, встановлення низки взаємопов'язаних цілей соціально-економічного та технологічного розвитку першого, другого і третього порядку, вибір інструментів їхньої реалізації, серед яких – довгострокові концепції, середньострокові програми та індикативні плани, інститути організації та виконання поставлених цілей і завдань, методи контролю й механізми відповідальності за досягнення намічених результатів [6].

Підвищенню рівня експортного потенціалу України сприятиме розроблення та впровадження інноваційних проектів, які поєднують наукові установи, виробництва та банківські інституції. На початковому етапі їхньої реалізації на дослідження науковій установі рекомендується залучити маркетологів-аналітиків для вивчення ринку та розроблення технічного завдання. Результатом роботи науковців має бути впровадження у виробництво наукового продукту [7].

Динамізм ринкового оточення визначає за необхідне впровадження на промислових підприємствах системи управління розвитком виробництва. Загострення конкуренції, посилення взаємозв'язків у системі «розподіл – виробництво – передові знання» кардинально змінюють необхідну виробничу модель порівняно з традиційною. Сучасне виробництво знаходить властивість безперервних змін, що висуває на перший план значущість ефективного управління розвитком виробництва. Без ефективного управління розвитком виробництва, яке повинно відповідати вимогам гнучкості, новаторства, своєчасності, безперервності вдосконалення, неможливе ефективне функціонування підприємства.

Особливості управління розвитком промислового виробництва свідчать про відсутність дієвих

механізмів формування та використання інноваційно-технологічного потенціалу, що виражено у повільних темпах зростання питомої ваги інноваційної продукції у загальній кількості виробництва та впровадження нових технологічних процесів на промислових підприємствах [8].

Висновки. Регіональна промислова політика держави як системне явище представлена сукупністю дій держави, спрямованих на вирівнювання умов діяльності регіонів, підвищення їхньої економічної ефективності, оптимальне використання регіональних ресурсів. Мета регіональної промислової політики – об'єднання галузевих і місцевих механізмів впливу для забезпечення ефективного функціонування й розвитку промисловості. Промислова політика регіону повинна передбачати збереження територіальної цілісності країни та її геополітичну стабільність, взаємну ув'язку на рівні регіонів усіх інших складників державної політики, цілеспрямовану діяльність органів державної влади щодо стимулювання розвитку регіонів з акцентом на їхній власний потенціал, зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів і подолання хронічної депресивності окремих із них, формування регіональної територіальної структури господарства, зниження екологічних ризиків, розвиток міждержавної виробничої кооперації за сприяння органів регіонального управління, залучення

для розвитку промисловості як державних, так й регіональних ресурсів.

Практика показує, що визначальним елементом регіональної промислової політики є інвестиційний складник. Він формується на базі своїх аналогів суб'єктів господарювання даного регіону. Одним із пріоритетних напрямів регіональної промислової політики в плані інвестиційного складника в сучасних умовах має стати інноваційна політика розвитку регіону та окремих підприємств або організацій. Проведення вивіреної інноваційної політики вимагає знання реальної ситуації в науково-технічному й інноваційному комплексі. Перехід до інноваційного типу розвитку промисловості – стратегічна мета, яка досягатиметься шляхом послідовного, поетапного вирішення завдань тактичного плану. Відправна точка для вибудовування конфігурації системної промислової політики інноваційного типу – визначення пріоритетів як щодо цілей, так й щодо засобів її реалізації. На сучасному етапі необхідна не просто зміна рівнів технології та виробництва, підвищення віддачі виробничих фондів, а комплексна, якісна зміна створених в Україні (у більшості галузей) виробничих сил, які спираються на передові досягнення вітчизняної та зарубіжної науки, створення нового технологічного укладу в тих галузях і виробництвах, в яких на сьогоднішній день виробничий апарат не знаходиться на передових позиціях.

Список літератури:

1. Швець П.А. Механізм регулювання та управління промисловим комплексом регіону / П.А. Швець // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 1(48). – 497 с.
2. Червяков І.М. Вдосконалення системи управління регіональними промисловими комплексами / І.М. Червяков. // Ефективна економіка. – 2011. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_85.
3. Самійленко Г.М. Сучасний погляд на формування промислового комплексу / Г.М. Самійленко // Економіка. Управління. Інновації. – 2009. – № 2(2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09sgmpkr.pdf.
4. Пельтек Л.В. Концептуальні підходи до формування регіональної промислової політики / Л.В. Пельтек. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_9_11.
5. Пінчук А.О. Теоретико-концептуальні засади стратегічного управління розвитком промислового потенціалу регіонів України / А.О. Пінчук // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 2(58). – С. 171–177.
6. Кіндзерський Ю.В. До засад стратегії та політики розвитку промисловості / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. – 2013. – № 4. – С. 24–43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2013_4_4.
7. Носирев О.О. Сучасні інтеграційні процеси в регіональних промислових комплексах / О.О. Носирев // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія «Економічні науки». – 2013. – Т. 16. – № 1–2. – С. 68–73.
8. Грозний І.С. Особливості управління розвитком промислового виробництва / І.С. Грозний, С.В. Коверга // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Економіка». – 2012. – Т. 189. – Вип. 177. – С. 73–77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdues_2012_189_177_16.